

УДК 340.12

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ПОДІЛУ ВЛАДИ НА ПРИКЛАДІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Яценко І.С.

адвокат, доктор філософії в галузі політології

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-127>

У статті здійснена спроба систематизації складових методології історико-правових досліджень, які повинні застосовуватися при дослідженні ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади. Розгляд складових методології історико-правових досліджень здійснено на прикладі Республіки Польща, яка має тривалу історію зародження, розвитку та реалізації ідеї поділу влади та на сьогодні так само як і Україна ще знаходиться в періоді своєї політико-правової трансформації від посткомуністичної держави до розвиненої демократичної держави.

Ключові слова: поділ влади, методологія історико-правових досліджень, ідейно-теоретичні засади поділу влади.

Постановка проблеми. Вирішення актуальних проблем історико-правової науки вимагає використання ефективних методів наукового дослідження. Вибір правильної методології є необхідною умовою пізнання історико-правових явищ і процесів. Використання правильної методології вимагає, в першу чергу, систематизації її складових, зокрема, при проведенні історико-правових досліджень ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади, в тому числі на прикладі Республіки Польща.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання методології історико-правових досліджень є предметом наукового пошуку багатьох українських учених, як-от: Бабкін В.Д., Бойко І.Й., Бостан К.С., Дамірлі М.А., Кириченко В.С., Костицький В.В., Костицький М.В., Мудриєвська Л.М., Скакун О.Ф. та інші.

Як відомо, вивчення предмета дослідження органічно пов'язане з проблемою вибору відповідного інструментарію, засобів та напрямів його пізнання. Її вирішення передбачає визначення методології дослідження в цілому та підбір конкретних методів, які б відповідали сутності об'єкта [7, с. 32].

У наукознавстві методологія розуміється як теоретична основа та способи організації пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів та механізмів, які зумовлюють логічну послідовність наукового дослідження. Методологія відображає певний кут зору на предметне поле дослідження, який висвітлює весь процес досягнення наукового результату, передбачає використання відповідних засобів, прийомів та способів пізнання. Методологія правової науки виступає як зумовлена особливостями правової реальності цілісна та узгоджена система способів пізнання, що включає такі складові: 1) загальний (філософський) підхід; 2) загальнонаукові методи; 3) спеціальні методи; 4) власні правові методи. Загальний (філософський) підхід виступає світоглядною основою правознавства, а сукупність методів (загальнонаукових, спеціальних та власних) становить «набір» робочих інструментів формування державно-правових знань. Завдання ефективного застосування методології полягає у прагненні до

найбільш точного і адекватного відображення наукового предмета пізнання шляхом забезпечення повноти та всебічності дослідження, знаходження оптимального співвідношення між рівнями методології – філософськими підходами і формалізованими методами, – так і між різними конкретними методами дослідження [4, с. 25].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних умовах Республіка Польща, як частина Європейської спільноти, до якої долучається і Україна, становить для України важливий об'єкт для дослідження, зокрема, в частині реалізації принципу поділу влади та його ідейно-теоретичних засад. Це зумовлено тим, що питання реалізації принципу поділу влади в Україні, особливо протягом останнього десятиріччя, було і залишається одним з ключових у період сучасних суспільно-політичних трансформацій. Розуміння процесів формування ідейно-теоретичних засад поділу влади, реалізації їх як принципу, сучасних підходів до його реалізації, наслідків і проблем, які виникають у близькій для України географічно, історично та культурно країні повинно стати важливим матеріалом для осмислення принципу поділу влади в теоретичному плані для його практичного втілення.

Виникнення, розвиток, модернізація ідейно-теоретичних засад та реалізація на їх основі принципу поділу влади і, відповідно, їх взаємозв'язок та взаємний вплив відбувалися в історичному розвитку, кожному з етапів якого відповідають конкретні історичні умови, які мали визначальний вплив як на формування ідейно-теоретичних засад, так і на реалізацію принципу поділу влади. Все це зумовлює застосування методів історико-правових досліджень як ключових, а систематизація їх складових щодо конкретного об'єкта та предмету є важливим питанням організації наукового пошуку.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є систематизація головних складових методів історико-правового дослідження ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади в Республіці Польща.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктом історії учень про державу і право є різноманітні форми їх осмислення. Предметом є сис-

тематизація теоретично-обґрунтованих і концептуально виражених знань людства про державу і право в їх історичному розвитку [9, с. 8]. Щодо поділу влади в загальному вигляді об'єктом виступають ідеї (доктрини, теорії) поділу влади в різноманітних формах її осмислення та вираження (імплементації, нормативного закріплення тощо). Предметом виступають теоретично виражені представниками політичної та правової думки засади поділу влади та їх реалізація на різних історичних етапах розвитку держави і права, тобто предмет охоплює як історію розвитку ідеї (доктрини, теорії) поділу влади, так і її реалізацію в конкретних історичних умовах. Дослідження вчень про державу і право стоять на межі історії і теорії, оскільки представляють знання про минулі інтелектуальні роздуми щодо розуміння держави і права і водночас створюють умови до своєрідної постійної участі в цих роздумах. Досліджуючи вчення (доктрини, погляди) про державу і право загалом, та про поділ влади, зокрема, важливим є не тільки представлення поглядів того чи іншого мислителя на фоні сучасних йому поглядів та у відповідному історичному контексті, а також вивчення його думок, як відповідей на питання щодо потреб його епохи. Важливим є також знаходження відповіді на питання наскільки ідеї (доктрини, теорії) є актуальними на сьогодні і наскільки будуть актуальними в майбутньому, наскільки вони стали інтегральною частиною сучасної культури [12, с. 36].

Предметом історико-правового дослідження ідейно-теоретичних засад реалізації поділу влади є опрацьовані представниками політичної та правової думки погляди на владу та її поділ, їх реалізація на різних історичних етапах розвитку державності, теоретичні та прикладні (конституційні) аспекти реалізації принципу поділу влади в контексті історичного розвитку, проблеми, що постають при реалізації принципу поділу влади, а також можливі шляхи їх вирішення в сучасних умовах, зокрема, в на сучасного етапу політичних трансформацій в окремих країнах. Під ідейно-теоретичними засадами в такому дослідженні розуміється сукупність поглядів на поділ влади, виражених у формі ідей, теорій, доктрин, їх критики тощо, які в узагальненому вигляді становлять принцип поділу влади. Ці погляди, свого часу, стали засадами (основою, підвалинами) реалізації принципу поділу влади, на базі яких формувалося розуміння та втілення (реалізація) цього принципу у правових актах – конституціях. В свою чергу, застосування конституційно закріпленого принципу поділу влади створювало досвід його реалізації, що відповідно впливало на зміну, модернізацію поглядів на поділ влади, що ставали ідейно-теоретичними засадами впровадження змін, модернізації засад поділу влади та реалізації їх як принципу на конституційному рівні. Саме такий взаємозв'язок та взаємний вплив, в якому теоретичний аспект (ідейно-теоретичні засади) відіграє основне значення, є одним з головних елементів, який повинен бути закладений в логіку такого дослідження, що, в свою чергу, зумовлює застосування відповідних методологічних підходів до його дослідження.

Головне завдання методології історико-правових досліджень – забезпечення теорії певною

програмою пізнання правової реальності в її генезі та функціонуванні, підвищення евристичної ефективності, теоретичного та практичного освоєння дійсності. У змістовний аспект методології входять такі проблеми як-то: структура наукового знання взагалі та наукової теорії, зокрема; закони становлення функціонування та зміни наукових теорій; понятійно-категоріальний апарат історико-правових наук; характеристика схем пояснення, прийнятих у науці; структура і операційний склад методів науки, умови та критерії науковості тощо [3, с. 68].

Оскільки дослідження ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади побудоване, головним чином, як дослідження в галузі історії учень про державу і право, необхідно застосовувати методологію історії учень про державу і право як системи принципів і методів, за допомогою яких досліджуються персоніфіковані державно-правові ідеї та цілісні вчення (доктрини, теорії), їх виникнення, історичний розвиток, зв'язки із сучасністю та суспільною практикою.

Застосування вищезазначеної методології вимагає дотримання принципу історизму, який передбачає, зокрема, дослідження та інтерпретацію того чи іншого вчення про право та державу в контексті та з урахуванням історичних особливостей часу його походження й розвитку, та принципу об'єктивності, або ідеологічної неупередженості, реалізація якого передбачає дослідження та інтерпретацію вчення таким, яким воно було задумане й опрацьоване його авторами, без нашаровування політичної та ідеологічної кон'юнктури, ідеологічних уподобань дослідника [5, с. 13]. Визначення характерних особливостей державно-правових учень неможливе без застосування порівняльно-історичного методу, який дозволяє зіставити як погляди мислителів різних епох і народів на розвиток певних державно-правових явищ та інститутів [9, с. 12]. Порівняльно-історичний метод дозволяє також розкрити сутність досліджуваних явищ на підставі вже наявних фактів, надає можливість виходити за межі явищ, на основі аналогій робити широкі історичні узагальнення та проводити паралелі, допускає застосування всіх інших наукових методів. Порівняльно-історичний метод використовується як один із базових методів виконання дослідження. Його застосування дає змогу дослідити і зіставити погляди представників світової та польської політико-правової думки на владу та її поділ, узагальнити минулий досвід реалізації поділу влади в Польщі за різних історичних умов суспільного розвитку польської держави, виявити особливості етапів і періодів в яких реалізовувався поділ влади в польській державі. Дослідження поглядів та опрацьовань представників польської правової думки повинно здійснюватися в історично-хронологічній послідовності в межах визначених періодів їх зародження і розвитку, з врахуванням суспільно-політичної ситуації, в якій ці погляди та опрацьовання формувалися та висловлювалися. Такий підхід дає можливість не тільки показати історично-хронологічну послідовність видозмінення цих поглядів, але й дослідити і представити сутність та характерні особливості цих видозмін, тобто їх розвиток (модернізацію) від обстоювання сильної централізо-

ваної (королівської, станової) влади до обґрунтування необхідності її поділу згідно з класичною доктриною Ш.Л. Монтеск'є, та подальшого їх розвитку в інших історичних суспільно-політичних умовах.

Застосування соціологічного методу дає можливість виявити соціальну зумовленість теоретичних підходів до поділу влади у представників світової та польської політико-правової думки різних періодів їх розвитку, з метою виявлення постійних зв'язків між фактами суспільного життя і специфікою їхнього осмислення.

Логіка вивчення ідейно-теоретичних засад поділу влади вимагає спочатку з'ясування сучасних поглядів вчених, в першу чергу польських, на питання поділу влади, а саме – визначення понять, які дефінують проблему поділу влади, визначають головні питання, які становлять предмет дослідження та оцінки при вивченні доктрини поділу влади. До них, на нашу думку, належать такі питання, як-то: а) що розуміється під ідеєю (доктриною, принципом, теорією) поділу влади; б) поділ влади у функціональному, організаційному або інституціональному та суб'єктивному або персональному аспекті; в) класифікація моделей поділу влади у різних формах державного правління; г) питання рівноваги влади при реалізації поділу влади; д) місце механізмів стримування і противаг в поділі влади та способи їх реалізації; е) співвідношення принципів єдності та поділу влади; є) проблеми реалізації та деформації принципу поділу влади в сучасних умовах.

Розгляд цих питань дає змогу окреслити основні проблеми і напрямки подальшого дослідження для досягнення поставлених мети і завдань, створює методологічний контекст для їх досягнення. Вирішити ці завдання допомагає системний метод, який передбачає погляд на державу і право як на системи, що складаються з окремих елементів, кожен з яких виконує певну функцію, між якими існує взаємозв'язок (структура), що зумовлює місце кожного елемента в цій системі [4, с. 32]. Застосування цього методу дає можливість розглянути ідею (принцип, теорію, доктрину) поділу влади, як систему, що складається з окремих елементів, таких як-то – функції влади, гілки влади, органи влади, рівновага влади, система стримування і противаг, – які через взаємозв'язок і взаємозалежність разом складають структуру поділу влади. Для вирішення завдань необхідно застосовувати також логічний метод, який включає, зокрема, аналіз і синтез, визначення понять та їх класифікацію [4, с. 31]. Застосування аналізу сприяє уявному розчленуванню ідеї поділу влади на окремі елементи (складові частини) і дослідженню кожного з них. Синтез дає можливість створити єдину цілісну картину ідеї поділу влади. Дослідження від конкретного до абстрактного дає можливість розглянути абстрактні поняття у їх конкретних формах або проявах (форма правління – характеристика окремих видів залежно від способу застосування механізму стримування і противаг).

Важливе значення для дослідження державно-правових ідей є періодизація історії учень про державу і право [5, с. 14]. Періодизація виникнення та розвитку ідеї поділу влади у світовій по-

літико-правовій думці дозволяє систематизувати вивчення поглядів представників національної політико-правової думки у контексті загально-світового розвитку поглядів на поділ влади.

У працях вітчизняних та закордонних науковців представлені різні підходи до періодизації вчення про поділ влади. Український вчений І. Процюк виділяє три макроетапи у виникненні і розвитку теорії поділу влади. Перший характеризується виникненням ідеї поділу (обмеження) державної влади в стародавньому світі й у добу середньовіччя, коли формується світоглядне підґрунтя, інтелектуальне середовище, в якому стало можливим виникнення ідеї обмеження влади. Цей етап, у свою чергу, поділяється на два періоди: а) виникнення ідеї обмеження публічної політичної влади в античній науковій традиції і б) християнська інтерпретація проблеми співвідношення особистості і влади в соціально-політичних доктринах середньовіччя. Другий етап розпочинається з наукового оформлення самої теорії в епоху Відродження, до якого включається практичне застосування цього принципу в правових системах держав Нового часу, тобто практична реалізація наукової концепції. У ньому він також виділяє два періоди: а) виникнення теорії поділу державної влади і б) конституційно-правове закріплення принципу поділу державної влади в правових системах так званих перших демократій. На третьому етапі теорія поділу державної влади поступово трансформується у своєрідний імператив сучасної державності. Він охоплює розвиток сучасної теорії поділу державної влади як елемента загальної теорії правової держави [10, с. 33-34].

А. Медушевський виділяє п'ять етапів у розвитку теорії поділу влади: 1) формування уявлень про необхідність її поділу для забезпечення свободи особи в період від античності до Нового часу; 2) системне теоретичне обґрунтування даного принципу в епоху кризи абсолютизму й переходу до парламентського устрою, який має на меті поділити владу між буржуазією, що зароджується, і феодальною знаттю, що зберігалась; 3) пошук оптимального рішення питання щодо впорядкування органів державної влади у ХІХ ст.; 4) всебічна критика принципу поділу влади через його теоретичну нездатність і практичну неефективність в умовах першої світової війни й революцій, які вимагали концентрації влади, яка припадає на початок ХХ ст.; 5) визначення в другій половині ХХ ст. принципу поділу влади як наріжного каменя демократичного ладу й гарантії від реставрації тоталітаризму [8, с. 29].

В свою чергу, Р. Косов пропонує в процесі розвитку теорії поділу влади розрізняти три макроетапи. Перший з них характеризується виникненням ідеї розподілу (обмеження) державної влади і її політичної організації. В цей час створюється світоглядний фон, інтелектуальне середовище, в якому стало можливим виникнення ідеї обмеження влади. Другий етап починається з наукового оформлення саме теорії в епоху Відродження, і відзначається практичним застосуванням цього принципу в правових системах Нового часу. На третьому етапі теорія поділу влади поступово трансформується у своєрідний імператив сучасної державності [6, с. 10].

Іншу періодизацію розвитку вчення про поділ влади пропонує В. Абашмадзе. Він вважає, що цей принцип може розумітися: а) як система технічного розподілу функцій державної влади між різними органами, тобто як результат розподілу праці, застосований до державного механізму з метою спрощення й контролю (формальне розуміння поділу влади); б) як політичний принцип устрою й організації влади в суспільстві (матеріальне розуміння). Формальний аспект з'являється ще в античному світі й вдосконалюється в Середні віки. Матеріальне розуміння формується значно пізніше (у період боротьби буржуазії проти феодалної державності) й стає панівним в епоху Абсолютизму. Буржуазні ідеологи визначили поділ влади як основний принцип побудови буржуазної держави [1, с. 7-9].

В сучасній польській правовій науці це питання знайшло ґрунтовне дослідження у працях Р. Малайно, який ділить історію розвитку ідеї поділу влади на три основні етапи. Кожному з цих етапів відповідає своя теорія «поділеної влади, при цьому теорія поділу влади в його розумінні є останнім, завершальним етапом розвитку ідей, пов'язаних з владою та її поділом. Відповідно до етапів Р. Малайни виділяє три теорії «поділеної влади»: 1) етап теорії змішаного устрою, в якому він розрізняє стародавній та сучасний; 2) етап теорії устрою рівноваги та 3) етап теорії поділу влади в якому він розрізняє: доктрину Ш. Л. Монтеск'є, доктрину батьків-засновників США, французьку доктрину, німецьку доктрину, англосакську доктрину [13, с. 14].

Якщо предметом дослідження є ідейно-теоретичні засади поділу влади, представників польської політичної та правової думки, які становили основу реалізації принципу поділу влади на різних історичних етапах розвитку польської державності, за основу варто приймати періодизацію, запропоновану саме польськими науковцями, зокрема, Р. Малайним, з врахуванням здобутків у цьому питанні українських та закордонних вчених.

Предметом дослідження повинні бути також теоретичні та прикладні (конституційні) аспекти реалізації принципу поділу влади в контексті історичного розвитку держави. В зв'язку з цим при вивченні предмета необхідно бути представлений у хронологічному порядку історичного розвитку держави застосовувати історико-хронологічний метод, який дає можливість досліджувати державу і право, правові інститути і процеси в тій послідовності, в якій вони виникали, розвивалися та змінювалися. Історичний розвиток, який становить контекст, в якому здійснюється дослідження його предмета, повинен, базуватися на прийнятій для цілей дослідження періодизації виникнення та розвитку держави і права.

Зародження та розвитку ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади в Польщі становить один з елементів зародження та розвитку держави і права. Він пов'язаний із загальноісторичними процесами, але має свою логіку та історію розвитку. Тому, в дослідженні необхідно застосовувати історичну періодизацію, яка базується на прийнятій в польській правовій доктрині історії та теорії держави і права періодизації виникнення на розвитку польської

держави і права [11] з врахуванням необхідності здійснення періодизації в контексті зародження та розвитку ідейно-теоретичних засад поділу влади. На нашу думку така історична періодизація повинна виглядати наступним чином:

А) Період зародження поглядів на владу і її поділ, формування ідейно-теоретичних засад поділу влади та їх нормативне закріплення (реалізація) (від становлення польської держави до ухвалення Конституції 3 травня 1791 р.), який охоплює: 1) спадкову монархію (друга половина X ст. – перша половина XIV ст.); 2) удільний поділ (1138-1320 рр.); 3) станову монархію (1320-1454 рр.); 4) період шляхетської Речі Посполитої, який триває до моменту занепаду польської державності і складається з трьох під-періодів, а саме: а) шляхетської демократії (1454-1652 рр.), б) магнатської олігархії (1652-1764 рр.), в) початку конституційної монархії (1764-1794 рр.);

Б) Період розвитку ідейно-теоретичних засад поділу влади та їх реалізація в період втрати та відновлення польської державності (від втрати незалежності та першого поділів польської держави до Другої Світової Війни), який охоплює: 4) період поділів Польщі та втрати нею державності (1772/1795-1918 рр.); 5) період Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.);

В) Період розвитку ідейно-теоретичних засад поділу влади та їх реалізація в період політичних трансформацій (від Другої світової війни до ухвалення сучасної Конституції Республіки Польща 1997 р.), який охоплює: 6) період німецької окупації та комуністичного правління (1939-1944 рр. та 1945-1988 рр.); 7) сучасний період – Третя Річ Посполита (1989 р. до сьогодні). При чому, сучасний період починаючи від 1989 р., для цілей цього дослідження, поділений на два під-періоди: а) 1989-1997 рр. (до ухвалення сучасної Конституції Республіки Польща); б) 1997 р. до сьогодні.

Зважаючи на складність досліджуваної теми, необхідно додатково використовувати також загальнонауковий діалектичний метод дослідження, який ґрунтується на виявленні внутрішньої сутності таких явищ, як влада, поділ влади, єдність влади, рівновага влади та механізми стримування і протидія в поділі влади через характеристику динаміки їх розвитку та зовнішніх проявів. При цьому, особливий наголос необхідно зробити на висвітленні зв'язку між теоретичною основою феномену поділу влади та практикою його безпосередньої реалізації на різних етапах історичного розвитку польської держави, що обґрунтовує застосування історичного методу для з'ясування історичного контексту розвитку Республіки Польща, в якому зароджувалися та розвивалися ідейно-теоретичні засади реалізації принципу поділу влади.

Історія учень про державу і право є не лише одним з основних шляхів оволодіння теоретичними основами розвитку суспільства, а й дає змогу отримати ефективні для практичного застосування знання [9, с. 10]. Оскільки на сучасному етапі суспільно-політичного розвитку як Україна, так і Польща все ще переживають період політичних та суспільних трансформацій, вивчення сучасних ідейно-теоретичних засад та досвіду реалізації принципу поділу влади на прикладі

Республіки Польща дає змогу отримати ефективні для практичного застосування в Україні знання. Це стає тим актуальнішим з двох основних причин. По-перше, Польща в цілому успішно пройшла той етап трансформації, на якому перебуває Україна, що дає можливість вивчити, зрозуміти, зробити висновки та використати позитивний досвід, так само, як і уникнути негативних наслідків. По-друге, після парламентських та президентських виборів 2015 р. вперше в історії Польщі склалася ситуація, коли абсолютна більшість у законодавчій владі та виконавча влада в цілому належать до однієї партії консервативного спрямування. Це призвело до деформації або навіть кризи принципу поділу влади в конкретних історичних суспільно-політичних умовах. З'ясування природи і механізмів сучасної польської кризи поділу влади дає можливість глибше зрозуміти значення поділу влади для забезпечення прав і свобод як для народу в цілому, так і для кожного окремого громадянина, зокрема. Це створює унікальну можливість для розуміння необхідності розвитку (модернізації) сучасних наукових підходів до ідейно-теоретичних засад поділу влади та механізмів його реалізації, дає базу для певних прогнозів щодо шляхів розвитку ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади як в Польщі, так і в Україні. Для реалізації цього завдання в дослідженні варто застосовувати також принцип соціального підходу, який має особливе значення для оцінки програм та реальної політичної діяльності партій, її лідерів [2, с. 20] і діячів, які формують програми та напрямки дій, особливо, якщо партія є правлячою і формує більшість в законодавчій владі та реалізує виконавчу владу.

Історичний підхід в правознавстві, завдяки динамічному способу відображення правових явищ, дає можливість певною мірою передбачувати їх еволюцію. Це стає можливим, зокрема, завдяки тому, що, як показує історія учень про державу і право та історія держави і права, кількість типів суспільно-державних устроїв та відповідних до них правових інституцій є досить обмеженою, а тому можливі рішення, що відповідають умовам даного етапу суспільного розвитку, також є обмеженими [12, с. 46-47]. Розглядаючи питання реалізації принципу поділу влади слід враховувати обмеженість моделей державного правління, в яких цей принцип реалізовується.

Обмеженість інституціональних форм реалізації принципу поділу влади в демократичній формі правління дає можливість прогнозування певних напрямків реалізації принципу поділу влади та їх наслідків, що відповідно, створює емпіричний матеріал для опрацювання певних рішень в цьому питанні. Базою для опрацювання таких рішень є історичний досвід реалізації принципу поділу влади, включаючи, насамперед, сучасний період, та порівняння умов і наслідків реалізації принципу поділу влади в подібних умовах в інших країнах. В даному випадку йдеться про історичний досвід Республіки Польща на сучасному етапі. Під сучасним етапом історичного розвитку прийнято вважати етап початку суспільно-політичних трансформацій, який в Польщі розпочався у 1989 р., а в Україні – у 1991 р. Досліджуючи сучасний етап необхідно проаналізувати ідейно-

теоретичні засади реалізації поділу влади у Республіці Польща з моменту початку сучасних суспільно-політичних трансформацій, нормативне вираження та реалізацію принципу поділу влади в період після ухвалення у 1997 р. чинної польської конституції, та у логічній послідовності та у формально-правовому вираженні розглянути сучасну деформацію або кризу поділу влади від моменту її виникнення до досягнення певної стабілізації (але не вирішення), що дає підстави до прогнозування її поглиблення та розвитку в напрямку зведення поділу влади до, скоріше, нормативного (конституційного) запису, який в реальності буде означати організаційний поділ влади як «поділ праці», а не як теоретичний постулат або принцип, спрямований на недопущення узурпації або авторитаризації влади. Зрозуміння недоліків функціонування елементів механізму стримування і протидія, які до цього призвели, повинно дати знання, щодо того, чого і як слід уникати в формуванні сучасних ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади в Україні.

Висновки з даного дослідження. Методологічну основу дослідження повинен складати комплексний підхід до аналізу ідейно-теоретичних засад поділу влади, їх зародження і розвитку, практики реалізації та способів їх конституційно-правового забезпечення на різних історичних етапах, включаючи сучасні умови політико-правових трансформацій. Такий підхід зумовлений як об'єктом та предметом дослідження, так і метою і завданнями, які в ньому ставляться.

В систематизованому вигляді основними складовими методології історико-правових досліджень ідейно-теоретичних засад реалізації принципу поділу влади в Республіці Польща є:

- дотримання принципу історизму, який передбачає, зокрема, дослідження та інтерпретацію того чи іншого вчення про право та державу в контексті та з урахуванням історичних особливостей часу його походження й розвитку, та принципу об'єктивності, або ідеологічної неупередженості, реалізація якого передбачає дослідження та інтерпретацію вчення таким, яким воно було задумане й опрацьоване його авторами, без нашарування політичної та ідеологічної кон'юнктури, ідеологічних уподобань дослідника;

- застосування порівняльно-історичного методу, як одного із базових методів дослідження, який дає змогу дослідити і зіставити погляди представників польської політико-правової думки на владу та її поділ, узагальнити минулий досвід реалізації поділу влади в Польщі за різних історичних умов суспільного розвитку польської держави, виявити особливості етапів і періодів в яких реалізовувався поділ влади в польській державі;

- здійснення дослідження в історично-хронологічній послідовності в межах визначених періодів зародження і розвитку ідейно-теоретичних засад та їх реалізації, з врахуванням суспільно-політичної ситуації, в якій ці засади формувалися та реалізовувалися, для чого необхідно застосовувати історико-хронологічний метод;

- проведення періодизації виникнення та розвитку ідеї поділу влади, що дозволяє систематизувати вивчення поглядів представників на-

ціональної політико-правової думки у контексті загальносвітового розвитку поглядів на поділ влади;

– використання соціологічного методу, який дає можливість виявити соціальну зумовленість теоретичних підходів до поділу влади у представників польської політико-правової думки різних періодів їх розвитку, з метою виявлення постійних зв'язків між фактами суспільного життя і специфікою їхнього осмислення;

– застосування системного методу, який дає можливість розглянути ідею (принцип, теорію, доктрину) поділу влади, як систему, що складається з окремих елементів, таких як-то – функції влади, гілки влади, органи влади, рівновага влади, система стримування і противаг, – які через взаємозв'язок і взаємозалежність разом складають структуру поділу влади;

– використання загальнонаукового діалектичного методу дослідження, який ґрунтується на виявленні внутрішньої сутності таких явищ, як

влада, поділ влади, єдність влади, рівновага влади та механізми стримування і противаг в поділі влади через характеристику динаміки їх розвитку та зовнішніх проявів;

– застосування історичного методу для з'ясування історичного контексту розвитку Республіки Польща, в якому зароджувалися та розвивалися ідейно-теоретичні засади реалізації принципу поділу влади;

– застосування принципу соціального підходу для оцінки сучасних програм та реальної політичної діяльності партій, її лідерів і діячів, які безпосередньо впливають на реалізацію принципу поділу влади та його деформацію в Республіці Польща на сучасному етапі;

– застосування історичного підходу, який завдяки динамічному способу відображення правових явищ, дає можливість певною мірою передбачувати їх еволюцію, зокрема, розвиток сучасної деформації або кризи поділу влади в Республіці Польща.

Список літератури:

1. Абашмадзе В.В. Учение о разделении государственной власти и его критика / В.В. Абашмадзе. – Тбилиси: Сабчота Сакартвело, 1972. – 52 с.
2. Бабкін В.Д. Розвиток політології від найдавніших часів до сьогодення / В. Бабкін // Політологія : підручник. За ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – 3-тє вид., доп. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 568 с.
3. Бабкін В.Д. Теоретико-методологічні засади дослідження історії права / В.Д. Бабкін // Держава і право у світлі сучасної юридичної думки : Збірник наукових праць на пошану академіка Юрія Сергійовича Шемшученка. До 75-річчя від народження. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. – С. 67-74.
4. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
5. Історія вчень про державу і право: Підручник / За ред. проф. Г.Г. Демиденка, проф. О.В. Петришина. – Х.: Право, 2007. – 390 с.
6. Косов Р.В. Теория разделения властей / Р.В. Косов. – Тамбов: Издательство ТГТУ, 2005. – 45 с.
7. Куян І.А. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект : монографія / І.А. Куян. – К.: ВЦ «Академія», 2013. – 560 с.
8. Медушевский А. Идея разделения властей / А. Медушевский // Вестник РАН. – 1994. – № 1. – С. 21-31.
9. Мироненко О.М., Горбатенко В.П. Історія вчень про державу і право : навчальний посібник / О.М. Мироненко, В.П. Горбатенко. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 456 с.
10. Процюк І.В. Поділ влади в різних формах правління. дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.01 / Процюк Ігор Велерійович. – Х., 2013. – 462 с.
11. Bardach J. Historia ustroju i prawa polskiego / J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak. – Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN, 1999. – 656 с.
12. Bryl A. Między historią a teorią – kilka uwag na temat statusu doktryn politycznych i prawnych jako specjalizacji naukowej / A. Bryl // Myślenie o polityce i prawie. – Warszawa: Wolters Kluwers SA, 2015. – 572 с. – С. 33-51.
13. Małajny R. Trzy teorie podzielonej władzy / R. Małajny. – Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2001. – 512 с.

Яценко І.С.

адвокат, доктор філософії в області політології

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ МЕТОДОЛОГИИ ИСТОРИКО-ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ ИДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИХ ОСНОВ РЕАЛИЗАЦИИ ПРИНЦИПА РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ ПОЛЬША

Аннотация

В статье предпринята попытка систематизации составных частей методологии историко-правовых исследований, которые должны применяться в исследованиях идейно-теоретических основ реализации принципа разделения властей. Рассмотрение составных частей методологии историко-правовых исследований проведено на примере Республики Польша, которая имеет длительную историю зарождения, развития и реализации идеи разделения властей и на сегодня также как и Украина еще находится в периоде своей политико-правовой трансформации от посткоммунистического государства до развитого демократического государства.

Ключевые слова: разделение властей, методология историко-правовых исследований, идейно-теоретические основы разделения властей.

Yatsenko I.S.

Attorney at Law, PhD in Political Science

**SOME QUESTIONS OF THE METHODOLOGY
OF HISTORICAL AND LEGAL STUDIES OF THE IDEOLOGICAL
AND THEORETICAL BASIS OF IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE
OF SEPARATION OF POWERS IN THE REPUBLIC OF POLAND**

Summary

The article attempts to systematize the components of the methodology of historical and legal research, which should be applied in the research of the ideological and theoretical basis of implementation of the principle of separation of powers. Consideration of the components of the methodology of historical and legal research was carried out using the example of the Republic of Poland, which has a long history of origin, development and implementation of the idea of separation of powers and today, like Ukraine, is still in the period of its political and legal transformation from a post-communist state to a developed democratic state.

Keywords: separation of powers, methodology of historical and legal research, ideological and theoretical basis of the separation of powers.